

**MERI-LAPIN YMPÄRISTÖTERVEYS-
VALVONNAN
VALVONTASUUNNITELMA
VUOSILLE 2020-2024
päivitys vuosille 2023-2024**

Sisällys

1 JOHDANTO	3
2 MERI-LAPIN YMPÄRISTÖTERVEYSVALVONNAN VALVONTAYKSIKKÖ	4
2.1 Toiminta-alue ja valvontakohteet	4
2.2 Valvontakohderekisteri/Tietojärjestelmä	4
2.3 Valvonnan maksullisuus	5
2.3.1 Suunnitelmallisen valvonnan maksun perusteet	5
2.3.2 Perusmaksu ja valvontamaksu	6
2.4 Valvonnan resurssit ja tehtävät	7
2.5 Koulutus ja perehdyttäminen	8
2.6 Viranomaisyhteistyö	8
2.7 Yhteistyö toimijoiden kanssa	8
2.8 Viestintä ja valvonnan näkyvyys	9
3 VALVONTA	9
3.1 Tarkastuksen sisältö ja tavoitteet	9
3.2 Näytteenottosuunnitelma ja tutkiminen	10
3.3 Laboratoriot, joihin valvonta tukeutuu	11
3.4 Laatusuoritus ja laatuvarmistus	11
4 ERITYISTILANTEISIIN VARAUTUMINEN	12
4.1 Toiminta ja viestintä erityistilanteissa	12
5 VALVONTASUUNNITELMAN HYVÄKSYMINEN	13
6 SUUNNITELMAN TOTEUTUMISEN ARVIOINTI	13

Liitteet

Elintarvikevalvonnan valvontasuunnitelma vuosille 2023-2024

Terveysturvallisuuden valvontasuunnitelma vuosille 2023-2024

Tupakkalain ja nikotiinivalmisteiden valvontasuunnitelma vuosille 2023-2024

1 JOHDANTO

Ympäristöterveydenhuolto on osa ennaltaehkäisevää kansanterveystyötä, jonka tehtävänä on mm. yksilöön, väestöön ja elinympäristöön kohdistuva terveyden edistäminen sekä sairauksien ja tapaturmien ehkäisy. Suomessa ympäristöterveydenhuollon pohjaksi on laadittu valtatakunnallinen valvontaohjelma, joka kunnan on otettava huomioon omaa valvontaohjelmaa tehdessä. Lisäksi on huomioitava toimialakohtaiset valvontaohjelmat (terveydensuojelu-, elintarvike- ja tupakkalaki) paikallisten valvontatarpeiden mukaisesti ja riskiperusteisesti. Eläinlääkintähuoltolain osalta kuntien on otettava lisäksi huomioon myös alueellinen suunnitelma. Eläinlääkintähuollon suunnitelma tehdään erillisenä. Valvontasuunnitelma laaditaan monivuotisena ja se tarkistetaan ja päivitetään tarvittaessa.

Tämä kunnan valvontasuunnitelma on Meri-Lapin ympäristöterveysvalvontaa ohjaava suunnitelma, johon on koottu ympäristöterveydenhuollon valvonta yleisesti ja toimialakohtaisesti. Terveysuojelu-, tupakka- ja elintarvikelaissa kuvataan kunnan valvontasuunnitelmalle asetetut vaatimukset. Em. lakien mukaan kunnan on laadittava ja hyväksyttävä säännöllistä valvontaa koskeva ympäristöterveydenhuollon toimialoja koskeva valvontasuunnitelma (kunnan valvontasuunnitelma). Valvonnan on oltava laadukasta, riskiperusteista sekä terveyshaittoja ja -vaaroja ehkäisevää. Valvontasuunnitelmalla varmistetaan valvonnan kattavuus eri ympäristöterveydenhuollon toimialoilla. Nämä asiat on huomioitu myös EU:n yleisessä virallista valvontaa ohjaavassa EU asetuksessa 625/2017.

Ympäristöterveydenhuollon lainsäädännön tavoitteena on varmistaa kuntalaisille turvallinen elinympäristö, jossa ei ole terveyshaittaa aiheuttavia tekijöitä. Lainsäädännössä korostetaan toiminnanharjoittajien omaa vastuuta, mutta viranomaisvalvontaa tarvitaan toiminnan varmistamiseksi, määräystenmukaisuuden varmistamiseksi, toimijoiden tasapuolisen kohtelun varmistamiseksi, kuluttajansuojan turvaamiseksi sekä toimijoiden tuotantoedellytysten varmistamiseksi. Valvonnan tulee perustua dokumentoituihin valvontamenettelyihin ja olla myös muulla tavoin hyvää hallintoa koskevien vaatimusten mukaista.

Lainsäädäntö ei edellytä ennen valvontasuunnitelman hyväksymistä toiminnanharjoittajien kuulemista, mutta Kuntaliitto on suositellut vaikutusmahdollisuuksien varaamista hallintolain 41 §:n mukaisesti. Asian vireilläolosta ja vaikuttamismahdollisuuksien käyttämisestä on ilmoitettu Meri-Lapin ympäristöterveysvalvonnan internet-sivustolla. Aluehallintovirasto arvioi kunnan valvontasuunnitelman ja sen toteuman arviointi- ja ohjauskäynneillä (AJO-käynnit) tai muussa yhteydessä.

Edellisen valvontaohjelmakauden 2015 - 2019 teemana oli valvonnan vaikuttavuus. Valvonnan vaikuttavuutta on tärkeää edistää jatkuvasti mm. valvonnan riskiperusteisuudella ja valvonnan tehokkaalla kohdentamisella. Ohjelmakauden 2020 - 2024 teemana on yhdenmukainen valvonta ja yhteistyö. Lisäksi keskusvirastoilla voi olla omia toimialakohtaisia vuosittaisia painopisteitä, jotka kuvataan toimialakohtaisissa valvontaohjelmissa.

Valvontasuunnitelma toimii kunnassa valvonnan suunnittelun työvälteenä, joten siihen on tarkoituksenmukaista sisällyttää valvontaan kuuluvia ja sitä tukevia asioita, kuten – valvontakohteiden lukumäärä kohdetyypeittäin ja tarkastustiheydet

- voimavarat ja niiden jakautuminen toimialoittain
- koulutus- ja perehdytysuunnitelma
- tarkastusten tavoitteet, suunnittelu ja toteutus
- valvonnasta perittävät maksut
- näytteenottosuunnitelmat
- laboratoriot ja ulkopuoliset asiantuntijat, joihin valvonta tukeutuu
- valvontahankkeet
- erityistilannesuunnitelma
- ohjaus, neuvonta ja kouluttaminen sekä viestintäsuunnitelma.

2 MERI-LAPIN YMPÄRISTÖTERVEYSVALVONNAN VALVONTAYKSIKKÖ

2.1 Toiminta-alue ja valvontakohteet

Tornion ja Kemin kaupungit sekä Keminmaan, Simon ja Tervolan kunnat ovat perustaneet yhteisen seudullisen Meri-Lapin ympäristöterveys- ja joukkoliikennejaoston, jonka isäntäkuntana on Tornio. Yhteistyö aloitettiin 1.1.2014 ja jaostoon liitettiin myöhemmin alueen joukkoliikenneasiat.

Jaosto huolehtii mm. ympäristöterveysvalvonnan ja eläinlääkintähuollon tehtävistä. Hallinnollisesti jaosto kuuluu Tornion kaupungin tekniseen toimeen ympäristölautakunnan jaostona. Ympäristöterveysjaostoon kuuluu seitsemän jäsentä: kaksi jäsentä kummastakin kaupungista, Torniossa ja Kemissä ja yksi jäsen sekä Keminmaasta, Simosta että Tervolasta. Puheenjohtaja on aina torniolainen ja varapuheenjohtaja kemiläinen. Ympäristöpalveluja johtaa ympäristöpäällikkö. Terveystarkastajilla on toimipisteet Torniossa, Kemissä, Keminmaassa ja Tervolassa. Tervolan toimipisteessä käydään tarvittaessa. Eri toimialoilla on vastaavat viranhaltijat. Terveystarkastajat vastaavat ympäristöterveysvalvonnan tehtävien lisäksi leirintäalueviranomaisen tehtävistä.

Valvontakohteet on yksilöity toimialakohtaisessa suunnitelmassa, joissa on huomioitu samantyyppisten ja kokoluokaltaan samansuuruisten kohteiden tarkastustiheyksien yhdenmukaisuus.

Valtakunnassa on tapahtumassa iso sote-uudistus, jonka osa selvityksissä ympäristöterveysvalvonta on ollut. Näyttääkin siltä, että kuntien ympäristöterveydenhuollon tehtävät siirtyisivät hyvinvointialueen järjestettäväksi vuoden 2026 alusta.

2.2 Valvontakohderekisteri/Tietojärjestelmä

Ympäristöterveysvalvonnassa on käytetty vuoden 2019 alusta lähtien ympäristöterveydenhuollon keskitettyä toiminnanohjaus ja tiedonhallintajärjestelmää - Vatia. Tätä ennen käytössä oli yksikkökohtainen tietojärjestelmä. Vati hyödyntää aiemman järjestelmän tietovarastoja (kohde- ja valvontatietoja) sekä ominaisuuksia kuten esim. analyysitiedonsiirtopalvelua. Vatin reaaliaikainen käyttöliittymä hyödyntää valvonnan riskiperusteisuuden vaatimusta sekä toimii päivittäisen valvontatyön työkaluna. Tietojärjestelmän tavoitteena on huomioida käyttäjien tarpeet valvonnan suunnittelussa ja päivittäisessä valvontatyössä. Järjestelmä toimii jatkossa toiminnanohjaus-, valvontatoimi- ja raportointiratkaisuna viranomaisille. Vati toimii myös sähköisten ilmoitusten vastaanottamisessa sekä tulevaisuudessa näytetulokset saadaan laboratorioista suoraan Vatiin.

Valvontayksiköillä on lisäksi käytössä ympäristöterveydenhuollon valvontayksikkötietojen hallintajärjestelmä eli VYHA, jonka avulla hallinnoidaan ympäristöterveydenhuollon valvontayksikkötietoja. Järjestelmää käytetään valvontaa ja valvontayksikköä koskevien tietojen keräämiseen. Näitä ovat mm. yhteystiedot, henkilöresurssit, valvontasuunnitelma ja sen toteuman sanallinen arviointi. VYHA-järjestelmää kehitetään kattamaan myös arviointi- ja ohjauskäyntien dokumentointia ja raportointia.

2.3 Valvonnan maksullisuus

Ympäristöterveysvalvonnan valvontasuunnitelman mukainen valvonta on maksullista. Kunnan lakisääteisistä tehtävistä, kuten ympäristöterveydenhuollon lakien mukaisesta valvonnasta perittävien maksujen on perustuttava lakiin. Valvontamaksut määritellään siten, että ne kattavat suunnitelmallisesta valvonnasta aiheutuneet kustannukset. Ympäristöterveydenhuollon lakien (pois lukien tupakkalaki) yhteisenä lähtökohtana on, että valvontasuunnitelmien mukaisista tarkastuksista peritään taksan mukainen maksu. Täten myös valvontahankkeisiin liittyvät tarkastukset ovat maksullisia, jos ne on kirjattu kunnan valvontasuunnitelmaan. Kohteen hyväksymisen, ilmoituksen käsittelyn ja niihin liittyvien tarkastusten sekä uusintatarkastuksen maksullisuuden osalta on säädetty ympäristöterveydenhuollon lainsäädännössä erikseen. Tupakkalain nojalla peritään kahdentyyppisiä maksuja. Hakemusten ja ilmoitusten käsittelystä peritään kustannukset kattavia käsittelymaksuja. Tupakan myyntiluvan valvonnasta peritään veroluonteinen myyntipistekohtainen valvontamaksu, jolta ei edellytetä kustannusvastaavuutta.

Seudullisen ympäristöterveys- ja joukkoliikennejaoston hyväksymä taksa on nähtävillä Tornion kaupungin internet-sivuilla osoitteessa www.tornio.fi – Kaupunki ja hallinto – Yhteiset säännöt ja ohjeet. Taksa löytyy myös ympäristöterveysvalvonnan omilta sivuilta.

Ympäristöterveysvalvonnassa maksuja peritään seuraavien lainkohtien mukaan:
Elintarvikelaki (23/2006) 72 ja 73 §:t
Terveysturvallisuuslaki (763/1994) 50 ja 50a §:t
Tupakkalaki (693/1976) 91 §
Lääkelaki (395/1987) 54 d §

2.3.1 Suunnitelmallisen valvonnan maksun perusteet

Maksujen periminen suunnitelmallisesta valvonnasta edellyttää hyväksytyä valvontasuunnitelmaa ja maksutaksaa. Maksullisuuden tavoitteena on ympäristöterveysvalvonnan voimavarojen turvaaminen, minkä vuoksi on tärkeää, että maksutulot kohdennetaan kunnassa valvonnasta vastaavalle yksikölle. Valvonnasta saadut tulot kohdennetaan seudullisen ympäristöterveysvalvonnan toimintaan ja kehittämiseen sekä resurssien turvaamiseen.

Suunnitelmallisen valvonnan laskutuksessa on käytössä tuntitaksaan perustuva maksu eri valvontakohdetyypeille. Valvontakohdetta laskutetaan summalla, joka perustuu keskimääräiseen arvioon kohteen vaatimasta tarkastusajasta. Muista maksuista poiketen tupakkatuotteiden ja nikotiinivalmisteiden vähittäismyyntin valvontamaksut ovat myyntipistekohtaisia vuosimaksuja.

Maksullista on myös valvontasuunnitelmaan sisältyvän tarkastuksen perusteella annettujen määräysten valvonta silloin, kun määräysten antaminen perustuu säännösten noudattamatta jättämiseen. Ympäristöterveydenhuollon lainsäädännössä on kuitenkin eroja, jotka on otettava huomioon maksuja määrättäessä.

Valvontasuunnitelmaan kirjatut valvontaprojektien tai -hankkeiden puitteissa tehdyt tarkastukset ja tutkimukset ovat maksullisia. Maksullisia voivat olla myös sellaiset tarkastukset, jotka tehdään kohdetyyppiin, jota on valvontasuunnitelmassa muutenkin suunniteltu tarkastettavan, vaikka erillistä mainintaa projektista tai hankkeesta ei valvontasuunnitelmassa olisikaan.

Maksuja ei kuitenkaan voida periä esimerkiksi ruokamyrkytys- ja talousvesiepidemioiden tai valitustapausten selvittämisestä, vaan näihin tulee varata varoja talousarviossa. Tupakointikieltojen suunnitelmallisesta valvonnasta tai tupakointikieltojen rikkomisesta tehtyjen ilmoitusten perusteella tehtävästä valvonnasta ei peritä erillistä maksua.

Valtio korvaa kunnille aiheutuneet kustannukset sellaisista keskusviranomaisten kuntien toimeenpantavaksi ohjaamista tarkastuksista, näytteenotoista, tutkimuksista ja selvityksistä, jotka ympäristöterveysvalvonnan lainsäädännössä säädetään yksinomaan keskusviraston tehtäviksi. Kunnan viranomainen ja AVI ovat kuitenkin velvollisia pyydettäessä toimittamaan korvauksetta keskusvirastolle tarkastuksia, valvontatoimenpiteitä, valvontahenkilöstöä, maksuja sekä valvontaa koskevia muita tietoja ympäristöterveysvalvonnan lakien mukaisen valvonnan ohjausta, seuranta, raportointia ja tilastointia varten.

Viranomaistoiminnalle on määritelty tuntihinta, joka on aina sama riippumatta siitä, kuka viranhaltija tarkastuksen tekee. Tarkastukseen keskimääräisesti käytettävään aikaan kuuluvaksi lasketaan tarkastuksen valmistelu, tarkastuksen sisältö sekä tarkastuskertomuksen laatiminen. Kuntaliiton yleiskirjeen ohjeistuksen mukaan matkakustannukset on sisällytetty yleiskustannuksiin, jolloin ne tulevat mukaan tuntihintaan eikä matkasta aiheutuvia kustannuksia enää lisätä laskuun.

Ympäristöterveysvalvonnan lainsäädännön mukaan voidaan periä viivästyskorkoa. Jos toimenpiteistä määrättyä maksua ei ole suoritettu eräpäivänä, peritään viivästyneelle määrälle vuotuista korkoa korkolain (633/1982) 4 §:n i momentin mukaisesti.

2.3.2 Perusmaksu ja valvontamaksu

Vuoden 2022 alusta lähtien elintarvike- ja terveydensuojelulain perusteella suurelta osalta ilmoitusvelvollisista toiminnanharjoittajista peritään valvonnan perusmaksu. Se on veroluonteinen maksu ja suuruudeltaan 150 euroa. Maksulla on tarkoitus kattaa sellaisen suunnitelmallisen valvonnan kuluja, jolle ei voida määrätä suoriteperusteista maksua tai se ei muuten sovellu.

Tupakkalain perusteella tupakanmyynnistä peritään veroluonteinen valvontamaksu, joka voi ylittää valvonnan todelliset kustannukset. Valvontamaksun suuruus päätetään valvonta-alueella ja se on ilmoitettu hyväksytyssä maksutaksassa.

2.4 Valvonnan resurssit ja tehtävät

Ympäristöterveydenhuollon nykyistä tehokkaampi toimeenpano edellyttää viranhaltijoiden erikoistumista ympäristöterveydenhuollon eri osa-alueisiin. Jotta erikoistuminen olisi tarkoituksenmukaista ja tehokasta, yhteistoiminta-alueella tulee olla palveluksessaan tai sopimuksen perusteella käytettävissään tarpeellinen määrä pätevää ja riittävän kokemuksen omaavaa henkilöstöä.

Meri-Lapin ympäristöterveydenhuollossa työskentelee 16 työntekijää, joista seitsemän (7) terveystarkastajaa, kuusi (6) eläinlääkärinä ja yksi (1) valvontaeläinlääkäri sekä kolme (3) pieneläinhoitajaa. Lisäksi ympäristöpäällikön työajasta noin 30 htpv menee ympäristöterveydenhuollon hallinnon pyörittämiseen.

Resurssijakauma toimialoittain on arvio siitä, kuinka paljon työajasta menee kunkin lain valvontaan. Yksikössä terveydensuojeluun resurssoidaan 3,2 htv, elintarvikevalvontaan 3,2 htv ja tupakkalain valvontaan 0,3 htv. Koska yksikkö on henkilöstömäärältään aika pieni, ei erikoistumista ole voitu viedä kovin pitkälle. On osa-alueita, joista vastaa muutama tarkastaja kuten talousvedet. Puolestaan elintarvikevalvontaa tekevät kaikki, joskin osa yleisemmällä tasolla kuin toiset. Viime vuosina Meri-Lapin ympäristöterveysvalvonnassa on ollut poissaoloja ja koko vuotta ei ole olleet kaikki seitsemän virkaa täytettyinä. Resursseja on täten mennyt myös uusien työntekijöiden perehdyttämiseen.

Riskitekijöiden arviointiin perustuva valvontatarpeen määrittely on tärkeää voimavarojen suunnittelussa. Valvontasuunnitelmassa on arvioitu, miten valvontaresurssit riittävät suunnitelman toteuttamiseen. Voimavarojen tarvetta arvioitaessa on otettu huomioon valvontakohteiden tarkastukset sekä niiden valmisteluun, matkoihin ja tarkastuskertomuksen laatimiseen tarvittava aika. Kokonaistyöpanostarve on tavallisesti noin 2,75 kertaa alueella sijaitsevien kohteiden tarkastuksiin tarvittava aika. Lisäksi lomien ja muiden tiedossa olevien poissaolojen aikaiset järjestelyt pyritään suunnittelemaan etukäteen.

Ympäristöterveydenhuollon aloilla toimii eri valvontaviranomaisia, joiden toimivallasta on säädetty asianomaisissa ympäristöterveydenhuollon laeissa. Valtakunnallisina keskusvirastoina ovat terveydensuojelun ja tupakkavalvonnan osalta Valvira ja elintarvikeasioissa Ruokavirasto. Lääkelain ohjauksesta vastaa Lääkealan turvallisuus- ja kehittämiskeskus (Fimea). Aluehallintovirastot (AVI) toteuttavat ympäristöterveydenhuollon lakeihin perustuvaa valvontaa, ohjausta ja arviointia. Tietyillä sektoreilla valvontatehtäviä on myös elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksilla, poliisilla, puolustusvoimilla ja tullilla.

Jaostolla on mahdollisuus siirtää alaiselleen viranhaltijalle toimivaltaansa kuuluvia asioita. Jatkodelegoinneista on tehty päätös 28.1.2014 pidetyssä jaoston kokouksessa. Tarvittaessa valvontaviranomainen ryhtyy toimivaltaansa kuuluvien lakien mukaisiin hallinnollisiin pakkokeinoihin epäkohtien korjaamiseksi.

Ympäristöterveysvalvonnassa on tehtäviä, joita ei voida ennakoida, mutta niiden tekemiseen on varattava aikaa. Tällaisia ovat esimerkiksi hakemusten ja ilmoitusten käsitteilyä, neuvontaa ja ohjausta, lausuntojen antamista eri viranomaisille, epidemioiden selvittämistä ym.

2.5 Koulutus ja perehdyttäminen

Valvontaviranomaisen on varmistettava, että henkilöstöllä on riittävä osaaminen ja ajan tasalla olevat tiedot toimivaltaansa kuuluvalla alalla. Henkilöstön on saatava säännöllistä lisäkoulutusta. Toimivaltaisten viranomaisten on laadittava ja pantava täytäntöön koulutusohjelmia, joilla varmistetaan, että virallista valvontaa ja muita virallisia toimia suoritavalle henkilöstölle annetaan em. koulutusta.

Terveystarkastajat osallistuvat pääsääntöisesti niihin koulutuksiin, jotka ovat suunnatut omaan tehtäväalueeseen. Aluehallintoviraston koulutuksiin ja työkokouksiin osallistuvat mahdollisuuksien mukaan kaikki. Valtakunnallisiin, keskusvirastojen järjestämiin koulutustilaisuuksiin pyritään osallistumaan tarpeellisella määrällä. Koulutuspäiviä arvellaan olevan vuodessa 5-8 henkilötyöpäivän verran viranhaltijaa kohden. Nykyisin suuri osa koulutuksista on etäyhteyksillä, joihin voidaan osallistua työpisteissä tai muualta. Etäkoulutukset ovat lisänneet koulutukseen osallistuvien määrää.

Koulutuspäiviksi voidaan varsinaisten koulutuspäivien lisäksi lukea muutakin ammattitaidon edistämistä, kuten työnohjauspäiviin osallistuminen, malliasiakirjoihin perehtyminen tai muu suunnitelmallinen pätevyyden ylläpito.

Uuden työntekijän perehdyttämisessä käytetään Tornion kaupungin perehdyttämisopasta (saatavissa intrasta). Lisäksi toimialakohtainen perehdytys tapahtuu useamman kuin yhden terveystarkastajan opastamana. Perehdytystä tehdään alun jälkeen myöhemminkin toimintatyyppin ollessa uutta.

2.6 Viranomaisyhteistyö

Viranomaisten on autettava toisiaan sekä pyrittävä edistämään viranomaisten välistä yhteistyötä. Ympäristöterveydenhuollon tehtävät edellyttävät jatkuvaa vuoropuhelua ja yhteistyötä eri viranomaisten (mm. rakennusvalvonta, ympäristönsuojelu, työsuojelu, pelastuslaitos, verohallinto, poliisi, maankäyttö, ELY-keskus) kesken. Ympäristöterveydenhuollon siirryttyä alueellisiin yksiköihin on yhteydenpito ja vuoropuhelu peruskunnan viranomaisten kanssa entistäkin tärkeämpää. Yhteistyötä on tehtävä niin varautumisen kuin toimijoiden valvonnan (luvat, ilmoitukset ja muu valvonta) yhteydessä.

Hyvä yhteistyömalli perusterveydenhuollon ja ympäristöterveysvalvonnan välillä on kunnan epidemiologisen työryhmän ylläpitäminen ja sen säännöllinen kokoontuminen. Terveystarkastajan rooli on tärkeä esim. ruokamyrkytys-epidemioiden havaitsemisessa ja jos yhteistyö toimii hyvin, ilmoittaminen poikkeavista tapauksista toimii luontevasti.

Yhteistyön kehittäminen on tärkeää myös eri valvontayksiköiden välillä koko Pohjois-Suomen alueella ja erityisesti Lapin yksiköiden välillä muodostettavan hyvinvointialueen pohjaksi.

2.7 Yhteistyö toimijoiden kanssa

Ympäristöterveydenhuollon lakien noudattaminen edellyttää toimijoilta paljon osaamista. Viranomaisten on neuvottava, ohjattava ja ohjeistettava toimijoita mm. lainsäädäntöön ja sen tulkintaan liittyvissä asioissa. Toimijoille annetaan vaikuttamismahdollisuuksia, silloin kuin se on mahdollista esimerkiksi järjestämällä keskustelutilaisuuksia tai hyödyntää sähköisiä alustoja yhteistyössä toimijoiden kanssa. Tarkoituksena on siirtää tiedon-

kulun painopistettä yksisuuntaisesta mallista (viranomaiselta toimijalle) vuorovaikutteeseen ja keskustelemaan malliin, jossa kaikki osapuolet saavat mahdollisuuden esittää oman kantansa.

Viranomaisen on vahvistettava yhteistyötä niiden toimijoiden kanssa, joilla on velvollisuus varautua ympäristöterveydenhuollon häiriötilanteisiin.

2.8 Viestintä ja valvonnan näkyvyys

Viestintään kuuluu mm. asiakaspalvelua, neuvontaa, opastusta sekä tiedottamista. Tiedottamiseen kuuluu olennaisena osana avoimuus, selkeys ja aktiivisuus. Viestintä edellyttää yhteistyötä, avointa tietojenvaihtoa ja toimivaltarajoista sopimista viranomaisten kesken.

Tiedotuksessa käytetään eri tiedotusvälineitä ja kuntien internet-sivuja sekä paikallis-lehdistöä ja -radiota. Myös toimijoiden sähköpostiosoitteiden hyödyntämistä mietitään ja mahdollisesti kehitetään viestintää sitäkin kautta. Viestintä on yhdenmukaistettu Meri-Lapin ympäristöterveysvalvonnan osalta. Ympäristöpalvelujen johtosäännön mukaan päävastuu tiedottamisesta on ympäristöpäälliköllä. Terveystarkastajat huolehtivat muusta tiedottamisesta tarkastusten ja muiden tehtävien ohessa.

3 VALVONTA

3.1 Tarkastuksen sisältö ja tavoitteet

Toimialakohtaisiin valvontaohjelmiin on kirjattu tarkastukset valvontakohtetyypeittäin tai valvontakohteittain sekä näytteenotto. Tarkastustiheydet määräytyvät riskinarvioinnin perusteella.

Tarkastuksen yleinen sisältö eri toimialoilla

Toimiala	Tarkastuksen yleinen sisältö
Elintarvikevalvonta	-Minkä tahansa näkökohdan tutkiminen sen toteamiseksi, onko kyseinen näkökohta vaatimusten mukainen -Pääsääntöisesti ilman ennakkovaroitusta -Yksi tarkastus ei yleensä voi kattaa koko yrityksen toimintaa, kohdistuu johonkin tiettyyn osaan, kuitenkin niin, että tarkastusperiodin aikana kaikki toiminnot tulevat tarkastetuiksi
Terveysturvallisuuden valvonta	-Selvittää terveysvaaran tai haitan esiintyminen -Aistinvaraista tarkastelua ja arviointia, usein mittauksia ja näytteenottoa -Pääosa tarkastuksista ilmoitetaan etukäteen
Tupakkalain ja lääkelain valvonta	-Tavoite tarkastaa kohteen toiminnan ja tilojen vaatimustenmukaisuus -Pääosin myyntipaikkojen tarkastukset tehdään ilmoittamatta, mutta osa tarkastuksista on tarkoituksenmukaista tehdä etukäteen ilmoittamalla

Ympäristöterveysvalvontaan liittyvän valvonnan toimeenpanossa tarkastustoiminta on oleellinen osa selvitetessä valvottavan kohteen tai toiminnan vaatimustenmukaisuutta. Tarkastus voi kohdistua tiloihin, toimintatapoihin, olosuhteisiin, asiakirjoihin ja tuotteisiin.

Yksittäinen tarkastus voi tarkoittaa koko kohteen tarkastuksen tai vain jonkin osa-alueen tarkastuksen. Tarkastukset voivat sisältää näytteenottoa ja mittauksia kohteen, kohteessa harjoitettavan toiminnan tai siellä valmistettavien tuotteiden tai tarjottavien palvelujen mahdollisten terveyshaittojen selvittämiseksi sekä turvallisuuden ja määräystenmukaisuuden arvioimiseksi. Pelkkää näytteenottoa ei pidetä tarkastuksena.

Valvontasuunnitelmasta ilmenee tarkastuksen sisältö valvontakohtedetyypeittäin. Valvontasuunnitelmaan kirjatut tarkastukset ovat valvontayksikön säännöllistä tarkastustoimintaa. Tarkastuksen sisältö määräytyy sen mukaan, millaiseen kohteeseen ja minkä lain perusteella se tehdään. Joihinkin kohteisiin saattaa olla tarkoituksenmukaista tehdä tarkastus samanaikaisesti useamman lain perusteella. Tarkastuksen lakiperusteet käyvät ilmi sekä valvontasuunnitelmassa (ennalta suunnitellun valvonnan osalta) että tarkastuksen jälkeen laadittavassa tarkastuskertomuksessa.

Tarkastuksesta laaditaan aina tarkastuskertomus Vatijärjestelmään ja tarkastetut asiat kirjataan, vaikka niissä ei tarkastuksen aikana havaittaisikaan epäkohtia. Tarkastuskertomukseen merkitään valvonnan tarkoitus, sovellettu lainsäädäntö, käytetyt menetelmät ja valvonnan tulokset sekä tarvittaessa asianomaiselta toimijalta edellytettävät toimet ja niiden määräajat. Tarkastuskertomus toimitetaan tiedoksi asianosaisille.

3.2 Näytteenottosuunnitelma ja tutkiminen

Näytteenotto ja tuotteiden laatuun liittyvät tutkimukset ovat osa valvontaa, mutta viranomaisen ensisijaiset keinot todentaa elintarvikkeiden oikeaa käsittelyä ja tuotteiden laatua ovat muut valvonnan keinot kuin näytteenotto. Tärkein keino on toiminnan olosuhdevalvonta ja omavalvonnan toimivuuden valvonta (omavalvontanäytteenoton ja sen tulosten, korjaavien toimenpiteiden, jäljitettävyyden, pakkausmerkintöjen, lämpötilojen seurannan, tuotteiden myyntiaikojen, tilojen puhtauden jne. valvonta). Terveysturvallisuudessa pyritään myös olosuhdevalvonnan kautta turvaamaan toiminnan laatu.

Toimialakohtaiseen näytteenottosuunnitelmaan sisällytetään kaikki toimintayksikön suunnitellut ja lainsäädännössä edellytetyt näytteenotot ja tutkimukset, jotka pystytään suunnittelemaan etukäteen. Näytteitä otetaan myös, jos esimerkiksi tarkastuksessa todetaan perustellusti tutkimuksen tarpeellisuus. Tällöin kirjataan myös tutkimuksen maksaja.

Näytteenoton voi suorittaa viranhaltija itse tai ulkopuolinen näytteenottaja. Viranomaisen varmistuu näytteenottajan osaamisesta, jotta näytteenotto toteutetaan asianmukaisesti. Tästä enemmän terveydensuojelun toimialakohtaisessa suunnitelmassa.

Näytteet toimitetaan tutkittavaksi mahdollisimman nopeasti laboratorioon ja näytteen saapumisesta sovitaan laboratorion kanssa etukäteen. Näytteet toimitetaan asianmukaisissa kuljetusolosuhteissa. Tuotteen, joka ei säily huoneenlämmössä, suositellaan saapuvaksi laboratorioon 36 tunnissa näytteenotosta. Mikrobiologiset analyysit tulisi aloittaa mahdollisimman pian, mieluiten 24 tunnin sisällä. Kuitenkin analyysin pitäisi alkaa viimeistään 48 tunnin sisällä näytteenotosta, ellei analyysin menettelyohjeessa todeta toisin. Joskus näyte tutkitaan myös tietyn ajan jälkeen esim. säilyvyystutkimuksissa.

Kunnan on varauduttava häiriötilanteiden kustannuksiin, kuten elintarvike- ja vesivälitteisten epidemioiden selvittämiseen liittyvään näytteenottoon ja laboratoriotutkimuksiin.

3.3 Laboratoriot, joihin valvonta tukeutuu

Meri-Lapin ympäristöterveysvalvonta käyttää ensisijaisesti joko Rovaniemellä sijaitsevaa Eurofins Ahma Oy:n palveluita tai Oulun ScanLab Oy -laboratorion palveluita. Molemmat laboratoriot ovat Eviran hyväksymiä laboratorioita. Käytettävät laboratoriot ovat akkreditoineet tutkimusmenetelmänsä. Laboratorioiden valinnassa on otettu huomioon tutkimuskustannusten lisäksi kuljetuskustannukset, kuljetusajat ja palveluiden saatavuus. Laboratoriopalvelujen saatavuus iltaisin ja viikonloppuisin erityistilanteiden varalta on sovittu em. laboratorioiden kanssa.

Lisäksi käytetään tarvittaessa muita akkreditoituja laboratorioita, kuten THL:n laboratorioita legionellanäytteiden tutkimiseen ja STUKin laboratoriota säteily (radon) tutkimuksiin. Tarpeen mukaan voidaan käyttää myös muita laboratorioita, mutta niiden hyväksyminen ja vaatimustenmukaisuus varmistetaan ennen näytteen lähettämistä. Valtakunnallisissa tutkimusprojekteissa tutkimuksen pyytänyt virasto päättää käytettävän tutkimuslaboratorion.

3.4 Laatutyö ja laatujärjestelmät

Kaikessa valvonnassa ja viranomaistyössä pyritään toimimaan laadukkaasti, tehokkaasti ja vaikuttavasti. Tarve laadukkaaseen työhön korostuu mm. valvonnan maksullisuuden myötä. Ympäristöterveysvalvonta antaa vuosittain peruskunnille tiedoksi valvonnan toteutumisasiaportin. Ympäristöterveysvalvonnan laeista vain elintarvikelaissa edellytetään valvontaviranomaiselta toimintaan sopivaa laatujärjestelmää. Ympäristöterveysvalvonnassa on käytössä Ympäristöterveydenhuollon laatujärjestelmä – terveydensuojelun valvontaohjeisto ja elintarvikevalvonnassa Oiva-arviointiohjeet, joilla varmistetaan valvonnan yhtenäisyys. Lisäksi yksikössä käytetään Valviran intrassa julkaistuja valvontaohjeistoja.

Keskusviranomaiset tukevat kuntia laatutyössä laatimalla ohjeita ja malliasiakirjoja. Terveystarkastajat ovat laatineet myös omia asiakirjoja, toimintaohjeita ja Vatiin fraaseja.

Yksi tärkeä laatukysymys on valvonnan tasapuolisuus eli se, että valvonta ja vaatimukset ovat samanlaisia sellaisille yrityksille, joiden toiminta on samanluonteista, -laajuista ja -laatuista. Yhtenevän tarkastustoiminnan tasapuolisuuden varmistamiseksi ja yhteineväisten tarkastuskäytäntöjen vuoksi henkilöstö tekee yhteis- tai ristiintarkastuksia (pariauditointia) erilaisissa kohteissa ja arvioi omaa toimintaansa sen kautta. Pariauditointin tuloksien avulla voidaan tehdä lainsäädännön puitteissa omia tarkastusohjeita yms., joita kaikki yksikössä noudattavat.

Henkilökunnan pätevyyden varmistaminen on osa laatutyötä. Keskusvirastot tiivistävät yhteistyötään ympäristöterveysvalvonnan täydennyskoulutuksen koordinoimiseksi. Yhteisillä koulutuspäivillä käsitellään koko ympäristöterveysvalvonnalle yhteisiä teemoja, kuten kunnan valvontaviranomaisen laatujärjestelmän kehittämistä, kunnan valvonta-

suunnitelman laatimista ja toteuman arviointia, hallinnollisia pakkokeinoja sekä tietojärjestelmähankkeita.

Valvontaviranomainen voi valvonnassa käyttää apunaan ulkopuolisia asiantuntijoita. Ulkopuoliset asiantuntijat voivat tehdä valvontaviranomaisen pyynnöstä viranomaisvalvontaa varten tarvittavia tarkastuksia, tutkimuksia ja selvityksiä. Ulkopuolisella asiantuntijalla on oltava tarkastusten, tutkimusten ja selvitysten tekemiseen tarvittava asiantuntemus ja pätevyys. Ulkopuolisen asiantuntijan on osoitettava pätevyytensä ja käyttämiensä tarkastus- ja tutkimusmenetelmien luotettavuus palveluja tilaavalle viranomaiselle.

4 ERITYISTILANTEISIIN VARAUTUMINEN

4.1 Toiminta ja viestintä erityistilanteissa

Valtioneuvoston periaatepäätöksessä ”Yhteiskunnan turvallisuusstrategia” on kirjattu yleiset häiriötilanteisiin varautumisen periaatteet. Strategiaa täydentävät eri hallintoalojen valmistelemaat varautumisen asiakirjat. Ympäristöterveydenhuollon lainsäädännössä veloitetaan sekä viranomaisia että toimijoita laatimaan suunnitelma varautumisesta häiriötilanteisiin.

Terveydensuojelu- ja elintarvikevalvontaviranomaisella on velvollisuus toimia epäiltäessä terveyshaittaa. Häiriötilanteen jälkeen on tehtävä arviointi toiminnan onnistumisesta ja haasteista, ja sen vaikutus valmiuden kehittämiseen on myös sisällytettävä suunnitelmaan.

Kunnan elintarvikevalvontaviranomaisen ja terveydensuojeluviranomaisen on ennalta varauduttava elintarvikkeiden ja veden välityksellä leviäviin epidemioihin ja sovitettava niitä koskevan selvitystyön järjestämisestä. Meri-Lapin ympäristöterveydenhuollon kuntiin on nimetty epidemiatyöryhmät, mutta niiden säännöllinen kokoontuminen on ollut heikkoa.

Erytistilanteiden aikana tiedottamisesta huolehtii se, jolle kunnassa kuuluu tiedottaminen. Tornion kaupungilla on laadittu em. tilanteisiin viestintäsuunnitelma.

Kunnan epidemiaselvitystyöryhmä on ensisijainen toimija paikallisten elintarvike- ja talousvesivälitteisten epidemioiden selvittämisessä. Joskus epidemia ilmoitetaan suoraan ympäristöterveysvalvontaan ennen kuin terveydenhuollossa havaitaan tautitapausten määrän kasvu. Ajantasainen tiedonkulku ja selkeä työnjako eri toimijoiden kesken on epidemiaselvityksissä tärkeää. Talousvesivälitteisissä epidemioissa epäily voi syntyä myös vesilaitokseen tehtyjen yhteydenottojen pohjalta.

Ympäristöterveysvalvonnalla on oma erityistilannesuunnitelmansa, joka on linkitetty Meri-Lapin kuntien valmiussuunnitelmiin. Suunnitelmaa päivitetään säännöllisesti. Valmiussuunnitelmassa on huomioitu erityis- ja poikkeustilanteista mm. vesiepidemiat, kemikaalionnettomuudet ja talousveden saastuminen tai jätevesien vaikutuksesta huomioiden myös ilkivalta ja sabotaasi. Erytistilanteissa hyödynnetään eri asiantuntijatahojen ohjeistuksia.

5 VALVONTASUUNNITELMAN HYVÄKSYMINEN

Meri-Lapin ympäristöterveysvalvonnan valvontasuunnitelma ja sen olennaiset muutokset hyväksytään Meri-Lapin ympäristöterveys- ja joukkoliikennejaostossa. Hyväksytään valvontasuunnitelman viranomaisen myös kirjaa suunnitelman toteutumisen seurattavan. Suunnitelma tallennetaan VYHA-järjestelmään.

6 SUUNNITELMAN TOTEUTUMISEN ARVIOINTI

Valvontasuunnitelman toteutumisen arviointia hyödynnetään ympäristöterveydenhuollon valvonnan kehittämisessä, toimivuuden varmistamisessa sekä uusien suunnitelmien laadinnassa. Toteutumisen arvioinnissa tulee arvioida:

- Suunnittelun toiminnan ja tarkastusten kattavuus
- Tarkastusten ja näytteiden määrä
- Toiminnan laadullinen arviointi
- Valvonnasta saatujen tulot ja niiden kohdentuminen
- Voimavarat ja yhteistoiminta-alueen toimivuus
- Toiminnan kehittämistarpeet
- Arviointi- ja ohjauskäynnit

Valvontasuunnitelman toteutumisen raportointi tehdään VYHA –järjestelmien avulla. Ympäristöterveys- ja joukkoliikennejaostossa käsitelty valvontasuunnitelman toteutumisen arviointi toimitetaan VYHA:n kautta AVlin vuosittain helmikuun loppuun mennessä. Aluehallintovirasto arvioi sekä valvontasuunnitelman että sen toteutumisen.